

ГОЛАС РАДЗІМЫ

ВЫДАЕЦЦА 3 1955 ГОДА ●

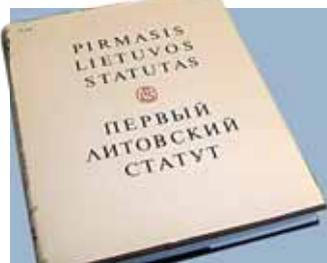
● NO.48 (3168) ●

● ЧАЦВЕР, 24 СНЕЖНЯ, 2009

ШТОТЫДНЁВІК “ГОЛАС РАДЗІМЫ” МОЖНА ЧЫТАЦЬ У ІНТЭРНЭЦЕ: WWW.GOLAS.BY

Госці — як блізкія родзічы
Замежныя дабрадзеі каардынавалі свае планы ў мінскім Доме дружбы
Стар. 2

Летапіс свайго часу
Напісаны па-беларуску Статут Вялікага княства Літоўскага нездарма называюць еўрапейскай канстытуцыяй
Стар. 3

Пачуць поліфанію думак
Тэатру аднаго акцёра «Зьніч» не патрэбен бліскучы антураж
Стар. 4

ПАДЗЕЯ

Скарбы вяртаюцца

Нясвіжская бібліятэка і архівы Радзівілаў уключаны ў рэгістр ЮНЕСКА «Памяць свету»

Іван Іванаў

Рарытэты, пра якія ідзе гаворка, не ўбачыш пакуль пад час звычайнай экскурсіі ў Нясвіж. Іх яшчэ належыць сабраць, “прыжывіць” нанова ў родавым гняздзе Радзівілаў. Прычым большасць скарбаў, мусіць, завітае туды адно што віртуальна. Бо вядома ж, як няпроста вярнуць назад культурныя каштоўнасці, вывезеныя з Беларусі ў розны час і пры розных абставінах.

Пра Нясвіжскі палацава-паркавы ансамбль, які па праву мае славу аднаго з самых прыгожых месцаў у Беларусі, ведаюць многія. Ён надзвычай цікавы як для навукоўцаў, так і для звычайных турыстаў. Між тым, у Нясвіжы Радзівілы сабралі і каштоўныя архівы, вялікую бібліятэку. Айчыны спецыялісты, вядома ж, ведалі пра тыя архіўна-бібліятэчныя скарбы. Менавіта Беларусь і стала ініцыятарам ідэі: падаць неабходныя дакументы на ўключэнне архіваў і Нясвіжскай бібліятэкі Радзівілаў у рэгістр ЮНЕСКА “Памяць свету”. Была праведзена вялікая падрыхтоўчая работа, і нас падтрымалі Расія, Украіна, Літва, Польшча, Фінляндыя — тыя краіны, дзе цяпер захоўваюцца значныя часткі магнацкіх багаццяў. Даследчыкі сцвярджаюць, што ў Нясвіжы быў адзін з буйнейшых асабістых архіваў і кнігазбораў Ус-

Унікальныя выданні з Радзівілаўскай бібліятэкі ёсць і ў кнігасховішчах Нацыянальнай акадэміі навук

ходняй і Цэнтральнай Еўропы. Асабліва цікавае да яго ў гісторыкаў, бо фарміраваліся калекцыі на працягу доўгага перыяду — з XVI па XX стагоддзе.

Праект па ўключэнні нясвіжскіх скарбаў у рэгістр «Памяць свету», а па сутнасці — па вяртанні Радзівілаўскай спадчыны ў культурную прастору Беларусі, быў падтрыманы Нацыянальнай камісіяй па справах

ЮНЕСКА. І нядаўна ў Мінску адбылася знакавая падзея. Старшыня Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА Уладзімір Шчасны уручыў удзельнікам праекта сертыфікаты: аб уключэнні архіваў і Нясвіжскай бібліятэкі Радзівілаў у сусветны рэгістр ЮНЕСКА “Памяць свету”. Рэгістр быў заснаваны ў 1992 годзе. Цяпер у ім 197 аб’ектаў дакументальнай спад-

чыны, якія маюць сусветнае значэнне.

Як паўплывае на лёс Радзівілаўскай спадчыны рашэнне ЮНЕСКА? Уладзімір Шчасны лічыць, што ўключэнне ў сусветны рэгістр “Памяць свету” дасць магчымасць не проста захаваць унікальную калекцыю архіваў і Нясвіжскай бібліятэкі Радзівілаў, але і зрабіць яе даступнай для ўсіх жадаючых.

Дом, адкрыты для сяброў

У Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа, які ў снежні адзначыў 50-годдзе, заўсёды пануе атмосфера гасціннасці

Пра стварэнне музея клапаціўся старэйшы сын паэта — Даніла Міцкевіч. Ён быў і першым дырэктарам установы, што расчыніла дзверы ў далёкім 1959 годзе. Заснаваны ж музей у доме, дзе пасля Вялікай Айчыннай вайны жыў Якуб Колас. Спачатку там стаяла невялікая хатка. Пясняр доўга адмаўляўся ад урадавага падарунка — катэджа: лічыў, што не меў маральнага права на яго ў час, калі амаль два мільёны жыхароў Беларусі жылі ў зямлянках. І толькі ў 1952-м быў узведзены дом, што стаў музеем.

Пры жыцці Коласа тут склаўся своеасаблівы цэнтр духоўнага жыцця сталіцы, панавала творчая і сяброўская атмосфера. Сюды прыходзілі вядомыя пісьменнікі, мастакі, артысты, музыканты, вучоныя і палітыкі.

Сёння фонды музея налічваюць звыш 34 тысяч прадметаў. На працягу 50 гадоў зменена чатыры экспазіцыі. У 1982 годзе, да сотых угодкаў Якуба Коласа, узноўлены мемарыяльныя пакоі — гасціная, сталовая, фрагмент рабочага пакоя, а кабінет і спальня захоўваюць свой першапачатковы выгляд. Цяпер у Коласаўскі мемарыяльны заказнік уваходзяць і чатыры сядзібы на Стаўбцоўшчыне, малой радзіме паэта. Акінчыцы, Альбуць, Ласток, Смольня сёння сталі красой стаўбцоўскага краю, годна прадстаўляюць Песняра на ўсю краіну і за яе межамі. Штогод каля 40 тысяч чалавек наведвае музей і яго філіял. → Стар. 3

ПРЭСТЫЖ КРАІНЫ

Эксперымент “Яліна”

Пры будаўніцтве пад Жэневай Вялікага паскаральніка элементарных часціц выкарыстаны беларускі навуковы і вытворчы патэнцыял

Іван Ждановіч

Чым запомніцца год 2009-ы? У ліку іншых дасягненняў, безумоўна, і запускам Вялікага адроннага калайдэра.

Праект адметны не толькі каласальным коштам (звыш 8 мільярдаў долараў),

але і тым, што ўвабраў досвед вядомых вучоных-фізікаў свету, лепшыя тэхналогіі. У тым ліку і з Беларусі. Мы ведаем, напрыклад, пра эксперымент “Яліна”. Ён пачаўся гады тры таму ў пасёлку Сосны пад Мінскам. Нашы фізікі, іх замежныя калегі лічаць і гэты праект прарыў-

ным. Зрэшты, “Яліна” ўжо дала сёлета і новы парастак: “Гіяцынт”. Гэта даследчы ядзерны міні-рэактар, на мове вучоных — крытычны стэнд, створаны ў Соснах пры садзеянні Міжнароднага агенцтва па ядзернай энергетыцы (МАГАТЭ). У маі Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка агледзеў “Гіяцынт” і зрабіў яго афіцыйны запуск. Гэта таксама “перадавы рубаж” сучаснай фізікі. І адначасова знак таго, што велізарны навуковы, тэхналагічны патэнцыял, створаны ў Беларусі, аднавіўся пасля развалу Саюза. → Стар. 2

сандр Лукашэнка агледзеў “Гіяцынт” і зрабіў яго афіцыйны запуск. Гэта таксама “перадавы рубаж” сучаснай фізікі. І адначасова знак таго, што велізарны навуковы, тэхналагічны патэнцыял, створаны ў Беларусі, аднавіўся пасля развалу Саюза. → Стар. 2

Адна з эксперыментальных устаноў у Соснах

Эксперымент “Яліна”

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

“Яліну” можна лічыць і вяхой на шляху да Вялікага адроннага калайдэра. Пра тое, што і беларускія фізікі ўдзельнічаюць у міжнацыянальным мегапраекце, гаварылі яшчэ ў 2007-м годзе. Жадаючы данесці чытачам, як “у Соснах вырасла “Яліна”, я сустрэкаўся тады з вядомым вучоным, прафесарам Вячаславам Куўшынавым. Ён, генеральны дырэктар Аб’яднанага інстытута энергетычных і ядзерных даследаванняў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі “Сосны”, расказваў пра ўнікальную ўстаноўку, на той час практычна адзіную ў свеце. З дапамогай “Яліны”, тлумачыў, можна атрымліваць неабходныя дадзеныя для стварэння новых крыніц энергіі, а таксама ўдасканальваць тэхналогіі ўтылізацыі радыяцыйных адходаў.

Мяне тады, вядома ж, уразіў і аповед пра будаўніцтва самага буйнога ў свеце паскаральніка, і пра “найвышэйшую энергію, якую на дадзеным этапе развіцця цывілізацыі можна будзе ў ім дасягнуць”. Але ж, думаю цяпер, урэшце важна не тое, колькі сродкаў укладзена ў праект – важны практычны вынік ад яго рэалізацыі. І ніхто са спецыялістаў, мусіць, не возьмецца сёння сцвярджаць: эксперыменты фізікаў з калайдэрам ці на нашых “Яліне” з “Гіяцынтам” дадуць вучоным больш цікавай і карыснай інфармацыі. Між іншым, пра наш “Гіяцынт” спецыялісты кажуць, што ён дазваляе ажыццяўляць незгасальную ядзерную рэакцыю без знешніх крыніц. “Адзначаецца высокі інтарэс ядзерных дзяржаў, у тым

У лабораторыях беларускіх вучоных-фізікаў — самыя сучасныя прыборы і абсталяванне

ліку ЗША і Расіі, да выкарыстання беларускага патэнцыялу у сумесных праектах у сферы даследаванняў ядзернай энергетыкі” – каменціруе цяперашні ход эксперыменту Вячаслаў Куўшынаў.

Між іншым, працаваць у сумесных праектах беларусы ўмеюць. У прыватнасці, больш за 30 інжынераў і вучоных з нашай краіны – у складзе інтэрнацыянальнага калектыву, які абслугоўвае Вялікі адронны калайдэр. У асноўным яны заняты на апрацоўцы дадзеных, рашаюць фізічныя задачы, што ўзнікаюць у

ходзе эксперыменту. “Гэта супрацоўнікі як нашага інстытута, так і Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, – удакладняе Вячаслаў Іванавіч. – Выкарыстоўваюцца ў калайдэры нашы распрацоўкі – электроніка, некаторыя часткі дэтэктараў, якія рабіліся ў Беларусі. А Мінскі станкабудаўнічы завод выйграў тэндэр, яго спецыялісты вырабілі ўстаноўкі для лазернай кройкі сталі, якія спатрэбіліся пры мантажы калайдэра. Галоўнае ж – дзякуючы падключанасці да мегапраекта мы атрымалі доступ да навішых

тэхналогій, магчымаць удзельнічаць у эксперыментах. І яшчэ – гэта ж каласальная школа з навуковага пункту гледжання”.

Па словах генеральнага дырэктара Мінскага станкабудаўнічага завода Віктара Бутко, прадпрыемства, якім ён кіруе, было выбрана афіцыйным пастаўшчыком дэталей для калайдэра, і менавіта ў Мінску выраблены металічныя элементы для двух дэтэктараў калайдэра. Прычым за іх дакладны выраб і зборку завод атрымаў са Швейцарыі спецыяльны сертыфікат.

Прываблівы сімвал

Дзіяна Курыла

У Віцебску ўводзяць моду на незвычайныя святочныя ёлкі

Конкурсы дызайнерскіх ёлак і навагодніх упрыгожанняў — даволі папулярная для еўрапейскіх гарадоў забава. У ёй з задавальненнем удзельнічаюць як вядомыя, так і маладыя дызайнеры, якія, увасабляючы свае фантазіі, выкарыстоўваюць самыя разнастайныя матэрыялы: ад шакаладу і ягад да пёраў, шкла і бетону. Модныя ёлкі робяць са скуры, нітак, цвікоў і нават каструль. У гэтым годзе і ў Віцебску вырашылі правесці творчае спаборніцтва на стварэнне незвычайных ёлак, упрыгажэнняў і падарункавых упаковок, запрасіўшы да ўдзелу ў ім усіх жадаючых. Праўда, у адрозненне ад еўрапейскіх конкурсаў, у віцебскага ёсць адна ўмова: у вырабах павінен выкарыстоўвацца лён.

Паграбаванне арганізатараў прыйшлося да душы канкурсантам. У конкурсе прынялі ўдзел педагогі і вучні мастацкіх школ, студэнты Віцебскага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта.

А ёлка-пераможца ўпрыгожыла ў абласным цэнтры фірменны магазін Аршанскага ільнокамбіната. Дарэчы, конкурс выклікаў цікавасць і ў мясцовых турыстычных фірмаў. Як высветлілася, магчымаць пакупкі дызайнерскіх льяных навагодніх упрыгажэнняў — вельмі прывабная для замежных гасцей горада.

Дружба мацуецца словам

Марат Гаравы

Дом рускага замежжа імя Аляксандра Салжаніцына перадаў Нацыянальнай бібліятэцы кнігі расійскіх выдавецтваў

Гэта філасофска-рэлігійныя работы, мемуары мысліцеляў і грамадскіх дзеячаў ХХ стагоддзя, даследаванні пра Аляксандра Пушкіна, Міхаіла Лермантава, Антона Чэхава, Івана Буніна, Анну Ахматаву, Марыну Цвятаеву, Барыса Пастарнака і Аляксандра Салжаніцына, а таксама творы сучасных рускіх пісьменнікаў

Нацыянальная бібліятэка на працягу многіх гадоў актыўна супрацоўнічае з Домам рускага замежжа імя Салжаніцына. Цяперашняя акцыя з’яўляецца чарговым праектам, які ўвасабляецца ў жыццё сумесна з Федэральным агенцтвам Расіі па справах СНД, і спрыяе культурнаму абмену. Саветнік пасольства Расіі ў Беларусі Аляксандр Фёдарав выказаў надзею, што падобныя акцыі стануць традыцыйнымі. Некалькі гадоў таму беларускі бок атрымаў больш за дзесяць тысяч цікавых выданняў.

У сваю чаргу, Нацыянальная бібліятэка таксама бязвыплатна перадае штогод пяць-шэсць тысяч выданняў для чытачоў з Расіі і краін СНД.

Госці — як блізкія родзічы

Замежныя дабрадзеі каардынавалі свае планы ў мінскім Доме дружбы

Іда Ганчарэвіч

У Вялікабрытаніі і Ірландыі існуе некалькі дабрачынных фондаў, якія аказваюць дапамогу дзецям, што пацярпелі ад наступстваў аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Гэта “Кельцкі крыж” (старшыня Джон Купер) з Валіі (Уэльс), ірландскія “Ахвяры Чарнобыля” (кіраўнік Марсія Доул) і “Барэнскі чарнобыльскі праект” (Лім О’Мара). Але раней яны сваю дзейнасць вялі адасоблена. Цяпер жа вырашылі каардынаваць і дзеля гэтага сабраліся разам у мінскім Доме дружбы. Прывёзшы, вядома, у чарговы раз дабрачынныя грузы.

Кранальным быў пачатак вечара. Дзеці, якія прайшлі адзараўленне ў гэтых краінах, сустрэклі гасцей як добра знаёмых ці блізкіх родзічаў: кідаліся ў абдымкі, уручалі кветкі, самаробныя цацкі, сувеніры. Адчувалася, што некаторыя хлопчыкі

Фальклорны гурт “Рагнеда” весела гастралюе па Ірландыі

і дзяўчынкі яшчэ слаба ведаюць англійскую мову, але яны так добра разумелі сваіх знаёмцаў, што і перакладчык быў не патрэбен.

— Мы разумеем адзін другога сэрцам, — сказала Марсія Доул на пачатку сустрэчы, арганізаванай таварыствам “Беларусь-Ірландыя”. Самы чынны ўдзел у ёй прынялі сябры

таварыства, студэнты і, вядома ж, дзеці. Цёплыя словы ў адрас намесніка старшыні таварыства Марыі Міцкевіч — унучкі Якуба Коласа — сказала Марына Купер. Актывістка беларускага дабрачыннага фонду “Сакавік”, яна выйшла замуж за валійца Джона Купера і адразу стала памочніцай у яго гуманітарных дзеяннях.

— Мне вельмі прыемна быць тут, — прызналася Марына. — Дом дружбы апраўдвае сваю назву. І, ведаецца, наша праграма тут выглядае больш святочнай, чым у Валіі. Узгадніўшы праекты, мы будзем працягваць работу.

Пры асаблівым ажыўленні прайшло выступленне сябра “Кельцкага

крыжа” Сціва П’ю Джонса. Адчувалася, што прысутных ён памятае яшчэ зусім маленькімі. Цяпер жа многія з іх сталі цудоўнымі перакладчыцамі, вядомымі людзьмі, як, да прыкладу, студэнтка Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі Наталля Кароціна. “Першы раз, — працягваў Сціў, — яна прыехала на самай маленькай дзяўчынкай. Але ўжо добра іграла на фартэп’яна. А цяпер Наташа — удзельніца міжнародных конкурсаў. Прыязджае да нас з дабрачыннымі канцэртамі, радуе музыкай...”

На вечары Наталля Кароціна, а таксама фальклорны гурт “Рагнеда” і танцавальны клуб “Bassdance” знаёмілі гасцей з беларускай і ірландскай музыкай, песнямі, танцамі. Многа было жартаў, успамінаў, дзеці імкнуліся прадэманстраваць свае поспехі ў авалоданні англійскай мовай. Панаваў выдатны настрой.

Усмешка з пазамінулага стагоддзя

З дапамогай першай фотатэхнікі граф Бенедыкт Тышкевіч адлюстроўваў жыццё сучаснікаў

Ніна Шпакоўская

З нагоды 170-годдзя вынаходніцтва фатаграфіі па Беларусі падарожнічае выстава з фонду французскага музея Нісефора Ньепса. Амаль сто выстаўленых работ узаўважваюць фотаздымкі, якія ўваходзілі ў альбом, складзены графам Бенедыктам Тышкевічам, заможным арыстакратам з Валожыншчыны. У 1893 годзе граф абсталяваў у сваім загарадным паляўнічым доміку ў Вялаве, што ў Налібоцкай пушчы, фоталабараторыю і здымачны павільён. Там з дапамогай самай першай фотатэхнікі ён спрабаваў злавіць у аб'екты імгненні жыцця і захаваць іх на светаадчувальных негатывах. На жаль, падчас Другой сусвет-

най вайны сядзіба была разбурана, і фотаархівы бяспследна згінулі. На доўгі час імя графа Бенедыкта Тышкевіча, аднаго з першых фатографістаў у свеце, было забыта, а ўсе работы лічыліся беззваротна згубленымі. Але здарыўся амаль цуд: у 1993 годзе нейкі парызжскі антыквар прапанаваў музею Нісефора Ньепса набыць фатаграфіі канца XIX стагоддзя.

Прадстаўленыя работы выкананы ў той самай тэхніцы, што і здымкі Тышкевіча. Цалкам паўтараюць яны арыгіналы і па памеры, і па чарговасці. Таму, пераходзячы ад работы да работы, у думках можна быццам гартаць старонкі старога альбома з блакітна-шэрых аркушаў, памерамі 50 на 40 сантыметраў.

Здымкі Бенедыкта Тышкевіча дазваляюць нашчадкам адчуць дух мінуўшчыны

Часцей за ўсё ў кадры графа былі простыя людзі – сяляне, што працавалі ў маёнтку. Іх штодзённыя справы паказаны на фотаздымках з вялікім эстэтычным густам. Па словах намесніка дырэктара музея Нісефора Ньепса спадарыні Крыстэль Рашэт, работы сведчаць пра іх аўтара як пра чалавека высокакультурнага, які цікавіўся мастацтвам, у тым ліку італьянскім жывапісам таго часу, для якога якраз быў характэрны зварот да тэмы сялянскага побыту. Бенедыкт Тышкевіч, натхнёны работамі італьянскіх майстроў, прадстаўляў свой варыянт пастараляў, выкары-

тоўваючы, кажучы сённяшняй мовай, новыя тэхналогіі.

Фотаздымкі, якія ўпершыню дэманструюцца ў нашай краіне дзякуючы Пасольству Францыі ў Беларусі, уражваюць высокай тэхнікай выканання і натуральнасцю, жыццёвасцю сюжэтаў. Зразумелы ўсім грыбнікам і сёння азарт «Жанчыны з грыбамі»... Шчырая ўсмешка ранішняму сонцу, што саграе «Інтэр'ер Грызэты»... Грацыёзнасць паненкі ў лёгкай сукенцы, што гушкаецца на арэлях у «Чырвоным двары»... Прыцягваюць вочы людзей. Гэтыя позірккі напоўнены радасцю ці смуткам, марамі ці ўспамінамі, штодзён-

нымі клопатамі ці летуценнымі забавамі. І няма на фатаграфіях вачэй пустых.

Адна з самых цікавых работ — гэта партрэт дачкі графа Лізаветы Марыі Тышкевіч. Тварык дзяўчынкі быццам асвечаны рамантычнымі вобразами дзіцячага свету, народжанымі добрымі чароўнымі казкамі. Ціхая летуценная ўсмешка крайкамі вуснаў так і падштурхоўвае ўзгадаць загадкавую Мону Лізу. Але фатаграфія, на мой погляд, утрымлівае нашата больш цэльны, чым славага палатно Ляанарда да Вінчы, і нават яе копія перадае наўняў непасрэднасць і вылучае спакой замілавання.

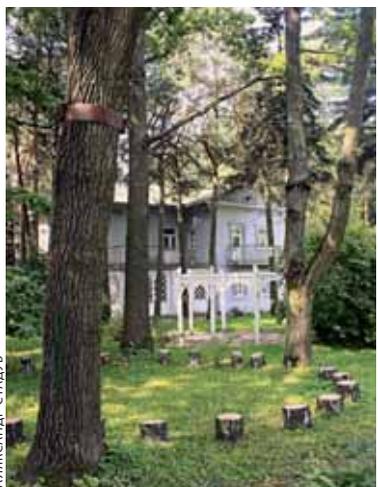
Дом, адкрыты для сяброў

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Як і пры Якубе Коласе, у доме пануе атмосфера творчасці: тут праводзяцца шматлікія мерапрыемствы з удзелам дзеячаў літаратуры і мастацтва, навукоўцаў. Сталі традыцыйнымі літаратурнае свята «Каласавіны», фестываль юных музыкантаў «Сымон-музыка», свята паэзіі да Дня ведаў «Песняй вітаю я вас», літаратурныя чацвяргі, прымеркаваныя да юбілеяў вядомых літаратараў краіны і замежжа, прэзентацыі апошніх літаратурных навінак. Шырока адзначаюцца і юбілейныя дагі вядомых твораў песняра, падзей у жыцці самога Коласа.

Сёння музей працуе пераважна на вучнёўскую моладзь. Тут дзейнічае лекторый, распрацаваны шэраг экскурсій па гістарычных мясцінах, звязаных з жыццём і дзейнасцю Якуба Коласа. Цікавы праект — музейна-педагагічная праграма «Музей і дзеці», якая прадугледжвае літаратурна-музычныя свята «Калядныя сустрэчы ў доме Коласа», «Гуканне вясны», «Казкі жыцця».

Пра даволі важкія заслугі музея на ніве беларускай культуры, навукі гаварыў ледзь не кожны выступоўца на юбілейнай вечарыне ў гасцёўні Коласавага дома. А прыйшлі на свята як калегі-музейшчыкі, так і навукоўцы, людзі культуры, літаратуры. «За гэты час музей перат-

Дом Якуба Коласа стаў музеем

варыўся ў сапраўдную скарбніцу жыццёвай і творчай спадчыны класіка айчыннай літаратуры. У яго залах перад наведвальнікамі паўстае шматгранны вобраз знакамітага пісьменніка, дзяржаўнага і грамадскага дзеяча, вучонага, педагога, які да апошніх хвілін шчыра і самааддана служыў Радзіме», — гаварылася ў віншавальнай тэлеграме Прэзідэнта Аляксандра Лукашэнкі музею. Увогуле, віншавальных адрасоў было шмат, у тым ліку і замежных. Сваю павагу да музея Якуба Коласа і самога класіка засведчылі Міністр культуры Павел Латушка, пасол Украіны ў Беларусі Ігар Ліхавы, кіраўніцтва мясцовых уладаў (Першамайскага раёна, аблвыканкама, Стаўбцоўшчыны), колішнія міністры культуры і многія, многія іншыя.

Госці не скупіліся на падарункі, узнагароды і найлепшыя зычэнні. Сённяшня ж гаспадыня музея Зінаіда Камароўская адзначыла, што шматлікія ягоныя поспехі былі дасягнуты дзякуючы плённай сумеснай дзейнасці. Такім чынам, шырокае сяброўскае асяроддзе — гэта яшчэ адно значнае дасягненне музея Якуба Коласа.

Анатоль Трафімчык, супрацоўнік музея

Летапіс свайго часу

Па старонках Статута Вялікага княства Літоўскага

Людміла Мінкевіч

«Княгінь, паненак, удоў, дзяўчат не павінны ні за каго сілком выдаваць. Але кожная з іх па радзе сяброў можа свабодна выйсці за таго, за каго хоча», — прыцягнуў маю ўвагу гэты артыкул Першага Статута ВКЛ, прынятага ў 1529 годзе. Зрэшты, няма і іншых прагрэсіўных на той час, цікавых і для сённяшняга пакалення палажэнняў захоўвае ў сабе Статут. Каб пазнаёміцца з ім, цяпер не абавязкова ісці ў бібліятэку, падымаць архівы — дастаткова адкрыць адпаведную web-старонку.

Над падрыхтоўкай Статута нашы продкі працавалі не адзін год. Хто менавіта? «Эліта і інтэлігенцыя, — упэўнена адказвае доктар гістарычных навук, прафесар Анатоль Грыцкевіч. — Гэта значыць, паны-рада, буйныя магнаты (Радзівілы, Гаштольды...) і адукаваныя людзі, якія дапамагалі дзяржаўным чыноўнікам у афармленні дакумента». Вядома, што асноўныя палажэнні Статута абмяркоўваліся з Вялікім князем Літоўскім Жыгімонтам Казіміравічам. Яму належыць і гонар зацвярджэння Статута. Некаторыя лічаць, што прыклаў руку да галоўнага дакумента старажытнай дзяржавы і Францыск Скарына. Аднак прафесар Грыцкевіч не падзяляе такой думкі: «Скарына займаўся больш асветніцкай справай, рэлігійнымі творами. Калі б ён сапраўды працаваў над Статутам, нейкія запісы пра тое засталіся б».

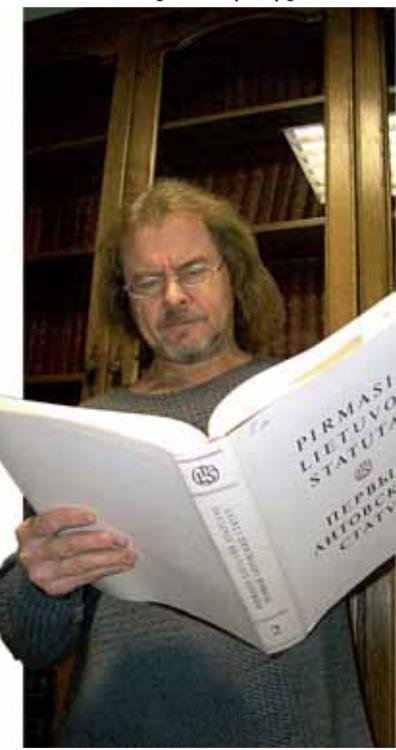
Зразумела, Статут не ўзнік на пустым месцы. Раней прававое поле ў Вялікім княстве Літоўскім стваралі звычайнае права, пастановы судовых і дзяржаўных устаноў, Судзібнік 1468 года. Усё гэта і лягло ў аснову Статута. Даследчыкі сцвярджаюць: гэта быў адзін з самых першых у Еўропе сіс-

структура і характар дзейнасці органаў дзяржаўнай улады, замацоўваліся правы ўсіх грамадзян ВКЛ. Таму Статут 1529 года называюць і першай еўрапейскай канстытуцыяй.

Жорсткія, аднак, былі часы... У параўнанні з прывілеямі феодалаў і нават шляхты, правы тагачасных сялян выглядалі мізэрна. Да прыкладу, забойцу шляхціца чакала смяротнае пакаранне. А той, хто пазбаўляў жыцця «цяглага селяніна» (чалавека, які плаціў падаткі і нёс дзяржаўныя павіннасці — цягло), павінен быў выплаціць яго сям'і толькі шэсць рублёў. Нават жыццё некаторых дзікіх жывёл, згодна са Статутам, каштавала больш: скажам, зубр ацэньваўся ў 12 рублёў.

У Статуте можна знайсці юрыдычныя нормы, якія, няхай і ў некалькі змененай форме, існуюць і цяпер. 10 працэнтаў ад іскавой сумы — гэта памер перасуда, ці мыты за судовы разбор, які замацаваў менавіта Статут 1529 года. Такім жа застаецца і неабходны ўзнос ісца па маёмаснай спрэчцы сёння.

Статут 1529 года прыцягвае ўвагу даследчыкаў. «Гэты Статут, — лічыць прафесар А. Грыцкевіч, — гістарычны паказчык прававой культуры ВКЛ, помнік мовы беларускага народа (дакумент напісаны па-беларуску), які дае магчымасць вывучыць лексіку і стыль, дзяржаўна-правую тэрміналогію таго часу, культуру народа наогул».

Статут вабіць даследчыкаў

тэматызаваны збор законаў па розных галінах права. У таўшчэзным томе, які ўключаў 283 артыкулы, былі прадстаўлены міжнароднае, дзяржаўнае, грамадзянскае, сямейнае, крымінальнае, судова-працэсуальнае права. У дакуменце вызначаліся

ТВОРЧАСЦЬ

Пачуць поліфанію думак

Тэатру аднаго акцёра «Зьніч»
не патрэбен бліскучы антураж

Ніна Шпакоўская

“Тэатр — гэта толькі артыст, святло і дыванок, на якім працуе акцёр”, — сцвярджаў рэжысёр Уладзімір Неміровіч-Данчанка. І сапраўды, талентам не патрэбны шыкоўныя дэкарацыі і бліскучы антураж, увагу аўдыторыі ўтрымліваюць міміка, інтанацыя, шчырасць артыста. Жанр монаспектакля складаны: часам на сцэне каля дзесятка персанажаў — і толькі адзін акцёр, які за імгненне пераўвасабляецца з Моцарта ў Сальеры, з Дона Гуана ў Каменную статуя Камандора. І кожны вобраз, згодна з заветаў Станіслаўскага, «пражываецца» артыстам.

“Мне цікавы вынік спалучэння вобраза з тым, што ён адзначае асабіста для мяне, — разважае заснавальнік і мастацкі кіраўнік тэатра «Зьніч» Галіна Дзягілева. — Я, вядома ж, стаўлюся з вялікай павагай да таго твора, які прадстаўляю, але мне важна адчуваць свабоду як творцы і, умоўна кажучы, носьбіту характару героя. Таму паступова я сама стала

і аўтарам многіх інсцэніровак для спектакляў, і рэжысёрам”.

Беларускі паэтычны Тэатр аднаго акцёра быў створаны ў 1989 годзе пры Белдзяржфілармоніі. Яго творчы набытак — больш за дваццаць пяць спектакляў для дзяцей і для дарослых. І кожны з іх, па словах Галіны Дзягілевай, адметны: “Спектакль як чалавек: заўсёды розны. Паэт Алесь Рэзанаў напісаў: “Ёсць лепшыя за мяне, ёсць горшыя за мяне, але сам я не лепшы і не горшы. Угледзьцеся — чалавек...” Праз творчасць заўсёды бачыцца і лёс самога аўтара. Напрыклад, у манаоперы «Адзінокі птах» мы «арганізуем» для Адама Міцкевіча падарожжа ў мроях на яго Радзіму. У думках ён бачыць маці, сяброў, каханую дзяўчыну. У перадсмяротную гадзіну пераглядвае сваё ўласнае жыццё, і своеасаблівымі дзеючымі асобамі становяцца хор і аркестр. А вось у «Абранніцы» па магьвах «Маленькіх трагедый» Аляксандра Пушкіна на сцэну «выходзяць» розныя рэчы, накіраваныя капелюша Дона Гуана, пальчатка Сальеры, чорнага

Галіна Дзягілева — актрыса, аўтар інсцэніровак, рэжысёр...

плашча таямнічага Незнаёмка, які загазаў «Рэквіем». Гэтыя рэчы размаўляюць за сваіх гаспадароў голасам акцёра. Як бачым, ёсць шэраг спосабаў, з дапамогай якіх ствараецца монаспектакль.

«Зьніч» пабываў з гастролімі ў Латвіі, Польшчы, Эстоніі, Літве, Расіі, Германіі, ЗША... Дзякуючы намаганням тэатра, а таксама Саюза тэатральных дзеячоў, у Беларусі пачаў наладжвацца фестываль монаспектакляў «Я». Ахвотна прымаюць “Зьніч” і раённыя цэнтры Беларусі: за дзень артысты могуць даць да васьмі спектакляў.

“Спачатку мне было крыху дзіўна, калі пасля спектакляў да нас падыходзілі людзі і пачыналі расказваць пра сябе, — узгадвае Галіна Дзягілева. — Але пакрысе я зразумела, што глядачы проста адкрываюць сябе падчас спектаклю, чуюць поліфанію думак, успамінаў, мараў. Людзі натхняюцца — і пачынаюць адчуваць свае творчыя здольнасці, свой творчы дух. Для мяне гэта вельмі важна. Мы цяпер узмацняем у спектаклях вобразнасць, якая ўключае глядача ў працэс гульні, прымушае задумацца, паразважаць і адкрыць сябе — для сябе самога”.

ПРА ШТО СЛОВА ГАВОРЫЦЬ

Пушыны густога снегу

Дасведчаны чалавек умее да месца ўжыць трапнае, дакладнае слова. Аднак з вялікай колькасці моўных сродкаў мы не заўсёды правільна выбіраем патрэбныя. Асабліва складана з аднакаранёвымі словамі.

Навадненне і паводка. Абодва гэтыя назоўнікі існуюць у беларускай мове. Але не кожны ведае, у якіх кантэкстах іх выкарыстоўваюць. Ёсць, праўда, меркаванне, што назоўнік **навадненне** не беларускі.

Між тым, паводле сучаснага Руска-беларускага слоўніка, калі гаворка ідзе пра *пад’ём узроўню вады ў моры або акіяне*, то дарэчна будзе ўжыць менавіта слова **навадненне**. Калі ж маецца на ўвазе *пад’ём узроўню вады ў раіце, вадаёмах у выніку раставання снегу, лёду*, то неабходна ўжываць назоўнік **паводка**.

Бывае цяжка вызначыцца з варыянтам перакладу слова, бо ў даведніках іх некалькі. Тут многае залежыць ад густы чалавека, яго дасведчанасці, ачування ім мовы.

Адзін з цяжкіх для перакладу — рускі назоўнік **хлопья**. Ён мнагазначны, і ў кожным са значэнняў мае асобны беларускі адпаведнік. Так, калі маецца на ўвазе *харчовы прадукт*, то трэба казаць *аўсяныя шматкі* або *кукурузныя шматкі*. Рускім словам **хлопья** называюць таксама і *густы снег*. Для гэтага значэння ў нашай мове ёсць адпаведнік **пушыны**, які сустракаецца ў творах Якуба Коласа і ўведзены ў новы Руска-беларускі слоўнік.

КРЫЖАВАНКА

Калядны калейдаскоп

Па гарызанталі: 1. Снежная бора: у народзе яе называюць “чортава вяселле.” 4. ... ці студня. На Каляды, каб вызначыць, куды дзяўчына пойдзе замуж, у ... на нітцы апускалі ключ: у які бок ключ пахіліцца — з таго боку будзе жаніх. 8. Раждзественскае дрэва ў некаторых краінах Скандынавіі. 9. Памяньшальна-ласкальная назва лёду. (Навагодняе зычанне: “Будзь здаровенькі ўвесь год, як калядны лёд”). 11. Музычны інструмент — сімвал паэтычнай творчасці. 12. Мясная стравы, якая ў сялян некалі была толькі на святочным сталі — на Каляды, Вялікдзень і інш. 13. Невялікі звярок, які часта сустракаецца ў беларускіх казках. 16. Гагунак вінаграднага віна — упрыгожанне навагодняга стала. 17. Каштоўныя, схаваныя ў тайніку рэчы, якія, як лічыцца, у зімовы час ніхто не зможа знайсці. 20. ... мой — лес буйны, вяцвісты — \рдзіцца брыльянтамі скрозь.” З верша Янкі Купалы “Мароз”. 22. “Зімовая ...” Верш Змітрака Бядулі. (“Вісіць снежная ноч, вісіць лютая ноч”). 24. Белая Старажытнае збудаванне на Камянецчыне, блізка ад якога — рэзідэнцыя беларускага Дзеда-Мароза. 25. Імя нячысціка, які чапляецца да людзей, схіляючы іх да п’янства. 28. Струнны музычны інструмент. 31. Адна з назваў старажытнага свята беларускага народнага календара — Юр’я, якое адзначалася 9 снежня і 6 мая. 32. “Дзень добры, Новы год! Будзь ласкаў, \ Заходзь у хату, сядзь за стол, \ І ... будзе і кілбаска”. З верша Якуба Коласа “Тосты”. 33. Плот з калкоў, на які пасля Калядаў адпраўлялі “грахі”, звязаныя з забаронай шыць, плесці ў святы. 34. Той, хто калядуе.

Па вертыкалі: 1. “Прышла зіма халодная, \ Нягодная зіма, — \ Цярпі, ... родная.” З верша Янкі

Купалы “Зіма”. 2. Як гукнецца, так і адзавецца (заг.). 3. Распластала птушка крылы, ажно сонца закланіла. (заг.). 5. Прысвятак у беларускім народным календары, які прыходзіцца на 11 лютага старога стылю “на масла лас”. (прык.). 6. Напалеон Выдатны беларускі мастак, кампазітар, пісьменнік XIX ст. 7. “... Цярэшкі”. Каляднае ігрышча на Беларусі, на тэрыторыі колішніх палачан. 8. Святочная стравы на Беларусі, якая гатавалася на Каляды. “Бацька за парог, а дзеці за ...” (прык.). 10. Каса — дзівочая ... (прык.). На Новы год дзяўчаты касу “замыкалі” — запляталі і ўкладвалі на галаве. 14. “Замёрзла ноччу шпаркая ... \ Твая пара, зімовая нуда!”. З верша Максіма Багдановіча “Санет”. 15. Тое, што ўпрыгожвае кожнага чалавека. 18. Пояс для спавівання немаўлят. 19. ... рогі задраў — на моцны мароз (прымета). 21. След, пракладзены лыжамі. 23. “Каля зоркі ... \ Уніз глядзіць, мігціць.” З верша Янкі Купалы “Зімовая ноч”. 26. Частка тулава. 27. Зімняя ... — дзеткам сарочка (прык.). 29. На Рыгора зіма ідзе ў ... (прык.). 30. Партыя для аднаго голаса.

Падрыхтаваў Лявон Целеш,
г. Дзяржынск

Адказы на крыжаванку

1. Снежная бора: у народзе яе называюць “чортава вяселле.” 4. ... ці студня. На Каляды, каб вызначыць, куды дзяўчына пойдзе замуж, у ... на нітцы апускалі ключ: у які бок ключ пахіліцца — з таго боку будзе жаніх. 8. Раждзественскае дрэва ў некаторых краінах Скандынавіі. 9. Памяньшальна-ласкальная назва лёду. (Навагодняе зычанне: “Будзь здаровенькі ўвесь год, як калядны лёд”). 11. Музычны інструмент — сімвал паэтычнай творчасці. 12. Мясная стравы, якая ў сялян некалі была толькі на святочным сталі — на Каляды, Вялікдзень і інш. 13. Невялікі звярок, які часта сустракаецца ў беларускіх казках. 16. Гагунак вінаграднага віна — упрыгожанне навагодняга стала. 17. Каштоўныя, схаваныя ў тайніку рэчы, якія, як лічыцца, у зімовы час ніхто не зможа знайсці. 20. ... мой — лес буйны, вяцвісты — \рдзіцца брыльянтамі скрозь.” З верша Янкі Купалы “Мароз”. 22. “Зімовая ...” Верш Змітрака Бядулі. (“Вісіць снежная ноч, вісіць лютая ноч”). 24. Белая Старажытнае збудаванне на Камянецчыне, блізка ад якога — рэзідэнцыя беларускага Дзеда-Мароза. 25. Імя нячысціка, які чапляецца да людзей, схіляючы іх да п’янства. 28. Струнны музычны інструмент. 31. Адна з назваў старажытнага свята беларускага народнага календара — Юр’я, якое адзначалася 9 снежня і 6 мая. 32. “Дзень добры, Новы год! Будзь ласкаў, \ Заходзь у хату, сядзь за стол, \ І ... будзе і кілбаска”. З верша Якуба Коласа “Тосты”. 33. Плот з калкоў, на які пасля Калядаў адпраўлялі “грахі”, звязаныя з забаронай шыць, плесці ў святы. 34. Той, хто калядуе.

